

Вирішення проблеми трансформації жанрів в політичній інтернет-журналістиці

К. М. Василенко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 08.06.2016; Accepted for publication 15.06.2016.

Анотація. У статті аналізуються основні проблеми, що виникають перед науковцями і журналістами політичних інтернет-порталів у зв'язку з явищем трансформації жанрів. Простежується ступінь розробки теми як у науковій, так і практичній площині. Наводяться оригінальні тези щодо перспектив розвитку інтернет-журналістики і трансформації жанрів як важливого чинника цього процесу. Залучено велику кількість фактичного матеріалу, наголошено на подальших перспективах дослідження.

Ключові слова: політична журналістика, суспільна свідомість, трансформація, жанр.

Вступ. За даними різних соціологічних опитувань, приблизно 50 % населення України користуються послугами інтернету. У зв'язку із заполітизованістю суспільства, постійними соціальними перипетіями, революціями тощо інтерес до перебігу політичних подій в Україні надзвичайно високий. Ми стаємо свідками унікального для європейського цивілізаційного соціуму феномена, коли за лічені роки після Революції Гідності на зміну масовій свідомості (мінливій, схильній до перебільшення та істерії) прийшла свідомість суспільна, що відрізняється від масової приблизно так, як московська передача «Дом-2» від фільмів Анджей Вайди. Зрозуміло, що громадяни України, особливо в умовах війни, хочуть мати швидкий і необмежений доступ до засобів масової комунікації. Для багатьох ранкова новина навіть може стати питанням життя і смерті, коли доведеться обирати між свободою в іншій країні і виконанням громадянського обов'язку на Сході, на передовій. Саме тому політичні інтернет-портали, інтернет-сайти, сторінки популярних політиків і політичних блогерів стають дедалі популярнішими в Україні, рейтинговішими, ніж спортивні новини та модні ресурси.

Короткий огляд публікацій за темою. Зважаючи на те, що порушена проблема є порівняно новою, у роботі було використано наукові розробки вітчизняних та закордонних авторів, які в різний час розробляли жанрові теорії, але робили це максимально прагматизуючи теоретичний матеріал, щоб здобутки журналістикознавства, теорії масових комунікацій стали в пригоді журналістам у їхній практичній діяльності. Йдеться про праці М. Василенка, М. Вуароля, М. Галлера, Д. Григораша, В. Здоровеги, А. Москаленка, В. Різуна. Також було використано дослідження з літературознавства, історії літератури та естетики. А загалом таке явище, як політична інтернет-журналістика, та її вплив на суспільну свідомість, потребують методичного опрацювання та ефективніших практичних досліджень.

Метою статті є спроба осмислення і певної систематизації досліджень у сфері політичної інтернет-журналістики, зокрема в тій її частині, де йдеться про доволі несподіване для друкованих ЗМІ явище – трансформацію жанрів. Також ми намагаємося здійснити науковий аналіз цього феномена та відповісти на питання: «Чи є процес видозміни жанрів регульованим?»

Методи дослідження. У статті використано історико-порівняльний метод, що дає можливість розгля-

нути проблему в її історичній ретроспективі, дослідивши джерела і навівши необхідні в цих обставинах факти. У другій частині дослідження застосовується складний і неоднозначний герменевтичний метод, який, однак, становить неабияку цінність, коли йдеться про трактування етичної категорії сенсу буття. Метод став незамінним, коли аналізувалися журналістські твори, присвячені проблемам життя і смерті на передовій і кричущим злочинам у політичних структурах у власному тилу. Частково використано праці Г. Гадамера, в яких він намагається тлумачити історію людства на основі історії розвитку мовної і образної культури. У пригоді став метод моніторингу, що дав можливість більш прагматично використовувати практичні посилання. У статті використано соціологічні джерела, але чи не вперше в українській науковій літературі, що присвячена цій проблемі, застосовано результати внутрішнього редакційного анкетування, огляди читачських листів, дані про аудиторію і попит на видання.

Результати та обговорення. Результатом дослідження стали теоретичні висновки та практичні рекомендації колегам, які авторка планує використати й у власній журналістській діяльності. Зокрема, в редакції одного з найбільших політичних порталів України Lv.ua («Лівий берег») буде проведено науково-практичний семінар, де журналісти видання та запрошені колеги з інших політичних видань обговорять тему трансформації жанрів як важливого напрямку оптимізації подання матеріалів. Авторка статті планує повністю висвітлити зазначену тему в дисертаційному дослідженні. Матеріали статті будуть запропоновані для ознайомлення вітчизняним і закордонним колегам, а також використані під час розробки курсу «Основи політичної журналістики в інтернет-просторі» в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Історія розвитку жанрів – це, власне, історія розвитку журналістики. Інтернет-журналістика, яка ще десять-двадцять років тому сприймалася як похідна, вторинна після журналістики пресової, швидко вийшла на перше місце, випередивши за швидкістю реагування телебачення і радіомовлення, залишивши позаду друковану журналістику. Зрозуміло, що «перша хвиля» журналістів, які почали працювати в інтернет-виданнях, пройшли неабияку школу підготовки в друкованих аналогах. Безперечно, підсвідомо неюфіти інтернет-видань – інтерв'юери і репортери,

аналітики й оглядачі – вважали, що новий вид журналістики просто є оперативнішим. Стосовно жанрів, то проблема їх трансформації в інтернет-виданнях узагалі не виникала в «колективній підсвідомості» вітчизняних журналістів, а отже, була відсутньою в наукових джерелах.

Відомий науковець М. Кастельс називає сучасне суспільство «інформаційним», вказуючи на такі його основні характеристики, як генерування, оброблення та передавання інформації, що стають фундаментальними джерелами продуктивності та влади [1, с. 42-43]. Француз Ж. Бодрійяр, навпаки, коли йдеться про інформаційну цивілізацію та інтернет зокрема, скептично зазначає: «Ми стали транссексуалами, як ми стали трансполітичними, індіферентними, андрогенними та гермафродитними істотами, котрі включають в себе різноманітні ідеології, ми носимо, знімаємо і знову одягаємо різноманітні маски, без того щоб мати в голові чітке уявлення про сексуальне і політичне» [2, с. 34].

Водночас, на думку відомого дослідника американської журналістики Р. Каппона, виявилось, що «просто збирати інформацію вже недостатньо в той час, коли нею переповнені численні джерела: від постійно зростаючого інтернету до найменшого кабельного телевізійного каналу, націленого на певну аудиторію. Роблячи повідомлення, журналісти мають не тільки подавати достовірну інформацію, а й витримувати шквал конкуренції» [3, с. 20-21].

Предметом цієї конкуренції-боротьби, зокрема, стала проблема ефективності трансформації жанрів. Її актуальність можна пояснити не лише прагненням привернути увагу якомога більшої кількості читачів інтернет-видань, але й розумінням того факту, що звичний репортаж, інтерв'ю, аналітика, до якого звикли шанувальники друкованого слова, відходять у минуле. Водночас ці жанри зберігаються, проте набувають більш високого якісного рівня, значно більшої інформаційної насиченості, із залученням яскраво виражених експресивних і емоційних засобів.

Парадоксально чи закономірно, проте виявилось, що на проблему трансформації жанрів у новостворених інтернет-виданнях впливають значно більше факторів, ніж творчі особистості та редакційна політика. Як зазначає британський науковець Я. Харгрейвс, «журналістика увійшла у XXI сторіччя як одна з найпарадоксальніших сфер людського буття. Нині ми маємо більше новин і більше впливового журналізму серед неухильного зростання кількості масмедіа. Все ж журналістика перебуває під безпрецедентним тиском з боку політиків, філософів, громадськості, антиглобалістів-радикалів, релігійних груп і самих журналістів» [4].

Якщо конкретна соціальна сфера буття залежить від багатьох чинників, то її окремі складові частини теж видозмінюються. Проілюструємо це на прикладі порталу Lb.ua («Лівий берег»). Одразу зазначимо, що зважаючи на обсяг наукової публікації, а також враховуючи етичні питання, авторка розглядає практику саме рідного видання, справедливо вважаючи, що приклади (вдалі чи невдалі) діяльності інших політичних інтернет-порталів колеги можуть розцінити неадекватно.

Класичне інтерв'ю, що раніше виходило в друкованій версії – газеті «Лівий берег», що розповсюджу-

валася накладом до 200000 примірників, – займало розворот. З двома-трьома світлинами, заголовком і підзаголовком, набраними великим кеглем, воно вважалось доволі вичерпним, оскільки на текстовий матеріал залишалось до 12000 знаків. При поступовому переході на інтернет-версію, коли одночасно виходила і газета, і інтернет-портал, жанр інтерв'ю почав різко видозмінюватися. Спершу, звичайно, змінювалися кількісні характеристики матеріалів: наприклад, класичне інтерв'ю з оригінальною персоною на порталі Lb.ua («Лівий берег») у середньому «важить» 20-25 000 знаків, ілюстрованих більш ніж п'ятьма світлинами. Однак після зміни кількісних параметрів сталися й якісні перетворення, часом абсолютно несподівані як для читачів, так і для самих журналістів. Кардинальними ці зміни стали з остаточним переходом друкованого видання на інтернет-версію. Власне, цей перехід відбувся не лише через економічні причини, а й через новачі, які запропонували автори, читачі, інвестори, через саму логіку розвитку інтернет-видання.

Насамперед у класичному інтерв'ю, репортажі змінився стиль подання матеріалу. Нова форма викладу – плавний чи різкий перехід залежно від тематики та аудіовізуального ряду – став звичним явищем для Lb.ua («Лівий берег»). У результаті ми стали свідками й учасниками процесу, що його не можна охарактеризувати звичним терміном «трансформація жанрів».

В інтернет-виданні часто через посилення на подібні публікації і додаткові матеріали увага читача відволікається від сприйняття основного тексту. Наприклад, репортаж класичного «хемінгвеевського» зразка передбачав сприйняття текстового матеріалу одночасно та одноразово. Військові репортажі Гемінгвея сучасники читали як балади Кіплінга. Сьогодні репортажі в інтернет-виданнях, особливо фронтіві зі Сходу, сприймати таким чином фізично не можна через велику кількість яскравих світлин, а також значну кількість посилань у тексті, що їх неможливо відкласти на потім. Читач емоційно співпереживає героям, йому хочеться дізнатися про обставини операції, отримавши інформацію з додаткових посилань. Зрештою, він долучається до обговорення матеріалу, написавши своє враження чи поділившись власним досвідом у соціальних мережах, особливо на сторінках Lb.ua («Лівий берег») в популярному Фейсбуці, Твіттері тощо.

За результатами кількох опитувань, що проводилися з метою поліпшення інформаційної і художньої цінності матеріалів, а також експертизи читацької думки через соціальні мережі спеціальна служба редакції виявила обставини, які відтепер враховують всі інтерв'юери і репортери Lb.ua («Лівий берег»). Виявилось, що зайшовши на знайому сторінку, близько третини читачів починають перегляд не з читання нового матеріалу, а з уважного ознайомлення з коментарями до нього. Ще приблизно 20 % спершу переглядають світлини, причому перші дві, максимум три і, якщо їх зацікавило те, що на них зображено, переходять до текстового матеріалу.

Закрите опитування переконливо довело, що часто інвестори певного інформаційного проекту, що реалізується в межах редакційної діяльності творчого

колективу Lb.ua («Лівий берег»), також спершу ознайомлюються зі світлинами, згодом уважно вивчають читацькі «коменти» і лише потім приймають рішення щодо фінансування інформаційного проекту.

Зрозуміло, що такі результати сприяли не лише зміні редакційної політики – вони примусили журналістів політичного інтернет-видання наполегливо шукати нові шляхи реалізації творчих планів. Трансформація жанрів з урахуванням такого потужного чинника, як практично миттєва читацька оцінка тексту в соціальних мережах, стала головним каталізатором творчого процесу.

Насамперед значно поліпшилася та стала більш органічною співпраця між репортером і фоторепортером. «Спарка» (репортер-фоторепортер редакції Lb.ua) дивом врятувалася на пробитому кулями і посіченому осколками позашляховику з Іловайська. Їхні колеги, також працюючи парами, робили спільні матеріали з Донецького аеропорту; описували побут солдатів в окопах передової.

Репортери, які звикли до класичного формату, тепер значно ефективніше і сміливіше вводять в описовий матеріал інтерв'ю. Якщо в друкованому виданні воно складалося з чотирьох, максимум шести питань-відповідей, то в інтернет-виданні може мати обсяг до кількох десятків тисяч знаків і сприйматися при цьому як органічна частина репортажу.

Аналітика, що в класичному репортажі часів «гугенбергової галактики» існувала у вигляді коротких авторських ремарок, суб'єктивних зауважень героїв розповіді, «особливих думок», поданих іншим шрифтом, в інтернет-виданні розширена до розмірів невеликої аналітичної кореспонденції. Причому, якщо репортаж розкриває об'єктивно-кричущий факт, то, як правило, у самому тексті чи після нього розміщується посилання на відповідні аналітичні статті в інших виданнях. Класичною трансформацією жанрів цей прийом можна назвати лише частково, проте без аналітичної частини в репортажі не було б посилання на більш масштабну аналітику.

Трансформація жанрів великою мірою є наслідком змін у суспільній свідомості. Інтернет-журналістика і політична журналістика як найбільш виразний її сегмент у цьому контексті, принаймні в Україні, яскраво і повно відображають цю ситуацію.

Принагідно слід згадати концепцію американського дослідника і журналіста Уолтера Ліпмана. Відповідно до його теорії окремі стереотипи в людській свідомості згодом об'єднуються в системи стереотипів, які постають у вигляді повсякденних устроїв, вірувань, навчань, соціальних інститутів тощо. Вони, своєю чергою, формують стереотип, що охоплює всі системи стереотипів і відомий за назвою «соціальна реальність» [5, с. 24].

Наскільки визначальну роль трансформація жанрів відіграє у створенні нової соціальної реальності? Очевидно, це питання може бути розглянуте лише після накопичення значної кількості емпіричного матеріалу. Насамперед необхідно організувати систему соціологічних опитувань і внутрішньо редакційних анкетувань. Лише після цього можна буде відповісти на питання: наскільки трансформація жанрів, властива політичній інтернет-журналістиці, впливає на формування суспіль-

ної свідомості і, більше того, чи здатні нові, трансформовані жанри не лише інформувати, повідомляти своїх читачів про перебіг певних процесів, а й агітувати їх за соціально значущі проекти?

В Україні подібні прецеденти мали місце. Під час Революції Гідності журналісти інтернет-видань вели прямі репортажі з місць протистоянь злочинній владі. Оскільки всі без винятку репортери Lb.ua («Лівий берег») були рішуче налаштовані проти режиму Януковича, то, відповідно, репортажі та інтерв'ю виходили надзвичайно емоційними. Зрозуміло, й суб'єктивними. Як відомо, морально мотивована особистість часом досягає значно більшого, ніж особистість, мотивована матеріально. Прагнучи залучити якомога більше людей у процес революційного протистояння, репортери Lb.ua («Лівий берег») гарячково шукали найоптимальніші форми донесення важливої інформації, прагнучи перетворити власні репортажі, звіти, аналітику на своєрідний катарсис, коли через співпереживання формується духовна культура, виховується патріотизм.

Час «швидких» жанрів минув, адже минуло кілька років після завершення Революції Гідності і справа дійшла до аналітики й осмислення революційних подій засобами художньо-публіцистичних жанрів. Традиційно написані в агресивному стилі аналітичні статті на Lb.ua («Лівий берег») мають викривальний характер. Середній обсяг матеріалу зазвичай – понад 15000 знаків, подекуди в текстах можна побачити кілька форм подання. Вважаємо це також певною трансформацією жанрів, причому подібне ноу-хау характерне поки що лише для «Лівого берега». Його оригінальність часто полягає не в простому механічному поділі великої статті на кілька частин – після першого подання редакція чекає на реакцію сторін, що де-факто взяли участь у певному конфлікті, та публікує її. Зрозуміло, що ця реакція може бути представлена в різних варіантах: від офіційного спростування до бажання потенційного респондента надати додаткову інформацію або свідчення безпосередньо в редакції. У такому випадку попередній план підготовки і подання аналітики оперативно змінюється. Вносяться корективи в наступну частину публікації: велика стаття, що починалася як зважена аналітика, може перетворитися на інтерв'ю, а воно, своєю чергою, завершитися коментарем спеціаліста.

Зрештою, критерієм популярності журналістики є читацька увага. Як правило, в середу та п'ятницю відповідні служби інтернет-видання Lb.ua («Лівий берег») фіксують до 500 тис. відвідин порталу лише до дванадцятої години дня. Серед тих, хто заходить на сайт, політикою цікавляться близько 65 % читачів, і їх кількість щомісяця зростає.

Дуже складною є відповідь на питання: чи є трансформація жанрів у політичній журналістиці явищем спонтанним, тимчасовим, а також чи експерименти із жанровими перетвореннями збережуться в нові часи, коли в Україні запанує громадський спокій і злагода? Поки що це питання є суто теоретичним, але воно вимагає наукової відповіді вже зараз з огляду на той факт, що нова генерація журналістів має бути творчо вихованою відповідно до певних професійних канонів.

Висновки. У процесі розвитку революційного протистояння виявилось, що в межах класичних жанрів

уже неможливо реалізувати всі творчі задуми. Українські репортери та інтерв'юери, аналітики підсвідомо розпочали жанрові експерименти, абсолютно свідомо передбачаючи при цьому кінцеву мету — формування громадянського суспільства. Найповніше ця мета була сформульована в науковій роботі вітчизняного вченого, журналіста С. Даниленка, який вважає що «громадськість як соціальний феномен у найбільш узагальненому вигляді виступає як група людей, котра так чи інакше пов'язана з життєдіяльністю певної організації чи закладу. Відповідно до ситуативного підходу, запропонованого на початку ХХ ст. американським філософом Д. Дьої, громадськість це — активне соціальне утворення, що в певний момент об'єднало всіх, перед ким стоїть спільна проблема, з метою колективного пошуку шляхів її вирішення» [6, с. 106]. Громадянське суспільство в США, Європі та Україні, маючи певні спільні харак-

теристики, відрізняється національно-історичними особливостями. Сформувати громадянське суспільство — мета і мрія громадян України, які вийшли на Майдан Незалежності і захищають свою свободу на Сході.. Трансформація жанрів у політичній інтернет-журналістиці, маючи потужний стимул до розвитку під час революційних подій, у військових репортажах отримала логічне продовження. Перефразовуючи вислів польського філософа і письменника Станіслава Лема: «Технологія цікавить нас із необхідності. Будь-яка цивілізація прагне до того, до чого прагне людина, тією ж мірою вона досягає того, що ніхто собі і помислити не міг» [7, с. 23], можемо зробити висновок, що трансформація жанрів в інтернет-журналістиці цікавить нас поки що як технологія. Зрештою, як вона вплине на майбутні засоби масової інформації, ми передбачити не можемо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / Мануель Кастельс ; [пер. Е. Г. Ганиш, А. Б. Волкова]. — К. : Ваклер, 2007. — 304 с. — (Cogitationova).
2. Бодрийар Ж. Забыть Фуко / Жан Бодрийар. — С.-Пб. : Владимир Даль, 2000. — 90 с.
3. Каппон Р. Настанови журналістам Ассошіейтед Пресс : [професійний poradnik] / Р. Дж. Каппон ; [пер. з англ. А. Іщенко]. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. — 158 с.
4. Computers-in-UseForecastbyCountry.Anestimateandforecastofcomputers-in-usein 57 countriesand 6 regionsoftheworld [Електронний ресурс] // eTForecasts. — 12.02.2011. — Режим доступу: http://etforecasts.com/products/ES_cinusev2.htm.
5. Липпман У. Общественноемнение / УолтерЛиппман ; [пер. с англ. Т. Барчунова]. — М. : ИнститутФонда «Общественноемнение», 2004. — 384 с.
6. Даниленко С. Громадянський вимір комунікаційної революції: Модернізація суспільних комунікацій від друкарського верстата до соціальних мереж : [монографія] / С. Даниленко. — К. : ІМВ, 2010. — 310 с.
7. Лем С. Сумма технологий / Станислав Лем ; [пер. с пол. К. Лем]. — М. : АСТ, 2000. — 668 с.

REFERENCES

1. BodrijarZh. Zabyt' Fuko / ZhanBodrijar. — Spb. : VladimirDal', 2000. — 90 s.
2. Danylenko S. Hromadyans'kyvyvmirkomunikatsiyonoyire volyutsiyi: Modernizatsiyasuspil'nykhkomunikatsiyviddrukars'kohoverstatadosotsial'nykhmerezeh : [monohrafiya] / С. Danylenko. — К. : ІМВ, 2010. — 310 s.
3. Kappon R. NastanovyzhurnalistamAssoshieytedPress : [profesinyyporadnyk] / R. Dzh. Kappon ; [per. z anhl. A. Ishchenka]. — К. : Vyd. dim «Kyuevo-Mohylyans'kaakademiy», 2005. — 158 s.
4. Kastel's M. Internet-halaktyka. Mirkuvannyashchodo Internetu, biznesu i suspil'stva / Manuel' Kastel's ; [per. E. H. Hanysh, A. B. Volkova]. — К. : Vakler, 2007. — 304 s. — (Cogitationova).
5. Lem S. Summatehnologij / StanislavLem ; [per. s pol'skogo K. Lem]. — М. : AST, 2000. — 668 s.
6. Lippman U. Obshhestvennoemnenie / UolterLippman ; [per. s angl. T. Barchunova]. — М. : InstitutFonda «Obshhestvennoemnenie», 2004. — 384 s.
7. Computers-in-UseForecastbyCountry. Anestimateandforecastofcomputers-in-usein 57 countriesand 6 regionsoftheworld [Electronicresource] // eTForecasts. — Regimeofaccess : http://etforecasts.com/products/ES_cinusev2.htm (12.02.2011). — Titlefromscreen.

Solution to the Problem of the Transformations of Genres in the Political Online Journalism Vasylenko K.

Abstract. The article analyses the key problems that scholars and political online journalists face regarding the transformation of genres. It traces the origins of the problem, as well as the degree to which it has been solved both in the academic literature and in practice. The author makes original suggestions regarding the prospects for the development of online journalism and transformation of genres. She argues that the latter constitutes an important factor that affects the former. A considerable amount of factual material has been utilised in the article. The article also offers a blueprint for further research concerning the same problem.

Keywords: political journalism, social awareness, transformation, genre.

Решение проблемы трансформации жанров в политической интернет-журналистике К. Н. Василенко

Аннотация. В статье проанализированы основные проблемы, которые возникают перед научными сотрудниками и журналистами политических интернет-порталов в связи с явлением трансформации жанров. Прослеживается степень разработки темы как в научной, так и в практической плоскости. Приводятся оригинальные тезисы о перспективах развития интернет-журналистики и трансформации жанров как важного фактора этого процесса. Привлечено большое количество фактического материала, акцентировано внимание на дальнейших перспективах исследования.

Ключевые слова: политическая журналистика, общественное сознание, трансформация, жанр.